

АНТИТОТАЛІТАРНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СМІХОВОЇ КУЛЬТУРИ

Звернення до зазначеної проблеми продиктоване спробою осмислити тенденції формування та розвитку сучасної української сміхової культури в анти тоталітарному аспекті.

Тоталіризм як форма відносин суспільства і влади, як відомо, тривалий час впливав на розвиток соціокультурного простору українців. Сучасний український світ переживає глибинні процеси трансформації: соціальної, економічної, політичної. В межах поставленої проблеми нас цікавлять трансформаційні процеси, що відбуваються у свідомості людей, пов'язані зі зміною статусу з, так званої, «людини тоталітарної системи» до «людини анти тоталітарної». Цей процес тривалий і болісний, навіть повністю заперечуючи основи тоталітаризму, посттоталітарні елементи ще довго будуть мати прояв в українському соціумі.

Чи можемо ми говорити про «зміну форми соціального буття» на даному етапі розвитку української культури, чи включений механізм соціальної трансформації? На думку Л. Панкової «важливу роль в індикації цінносно-нормативної структури соціуму відіграє сміхова культура як феномен духовного життя суспільства» [4]. Саме сміхова культура фіксує зміни, які відбуваються в соціокультурному просторі.

Сміхова культура, як відомо, є частиною загальнолюдської культури. М. Бахтін акцентує увагу на тісному зв'язку сміхової культури із суспільним вираженням людини. З цього приводу автор наголошує на комунікативній функції сміху – об'єднання групи [2]. Прагнення до об'єднання групи виникає як необхідність заперечення самотності, сподівання на підтримку і взаєморозуміння, відчуття безпеки і, відповідно, захищеності. Сприйняття сміхової культури, виключно, як моральної ніші, не є всеохоплюючою

характеристикою її суті. Аналітичні студії що до сміхової культури можуть бути надзвичайно плідними у розкритті процесів трансформації культурних проявів.

В межах поставленої проблеми слід, також, звернути увагу на той факт, що парадоксом тоталітаризму є те, що його «творцем» постають широкі народні маси, проти, яких він згодом обертається. Як відомо, творцем сміхової культури є також народ. Причому і в першому і в другому випадку на певному етапі спрацьовує «груповий ефект». З одними і тими ж вищезазначеними прагненнями, але різної якості. Наявним сутнісно відмінним елементом є вступ до гри поняття «свобода». Якщо при тоталітаризмі завершальним етапом його формування стає повне заперечення свободи, навіть свободи думки та заміна її почуттям страху і безпорадності, то сміхова культура базується на свободі. С. Аверенцев, підтримуючи міркування М. Бахтіна наголошує, що «головним у сміху є звільнення» [1]. Феномен сміху предстає як перехід від несвободи до свободи, в наслідок чого наступає повне звільнення. Саме ця функція сміху має антитоталітарне забарвлення. Тут виявляється історичність комічної рефлексії через зміну мислення з тоталітарного на антитоталітарне, природність несвободи (тоталітарне суспільство) змінюється на природність свободи. Але треба враховувати присутність страху, як посттоталітарний синдром.

Отже, вибух сучасної сміхової культури у вигляді різноманітних шоу, що транслюються по телебаченню, їхня надзвичайна популярність, це певний прорив до свободи та засіб позбутися страху. Наш час є перехідним, це час зміни мислення і сприйняття, пошуку нових форм вираження. Історично пройшло не так багато часу для повної зміни парадигми мислення. Сучасність стає певним викликом для людини. В глобальному плані це усвідомлення недосконалості світу, в більш вузькому сенсі – недосконалості власного буття, яке є тут і зараз в такому суперечливому світі, який я не приймаю, в якому мені не комфортно. Політичні, економічні і соціальні негаразди штовхають людину до пошуку істини. Ми зараз не маємо на увазі

високу духовність, а істинну реального повсякденного життя. Тут спрацьовує згадуване прагнення до об'єднання у групи, саме це пояснює неабияку популярність сміхових шоу програм. В групі людина знаходить однодумців. Усвідомлення того, що хтось переживає світ наближено до її світосприйняття, допомагає позбутися страху, відчутти себе вільним, хоча б в думках і прагненнях.

«Ілюзія залучення», яка є характерною для тоталітарного суспільства, виявляється по-новому – через залучення до прояву людської волі в сміховій культурі. Тут простежуються спроби реабілітувати повагу до права людини на свободу мислення. З цього приводу слід зазначити, що розглядаючи сміхову культуру як суспільне явище, треба пам'ятати про її неоднорідність на якій наголошувало багато дослідників. Так Л. Панкова, підсумовуючи попередній досвід в дослідженні сміхової культури, говорить про її «два принципово відмінних рівня: психофізіологічний і соціокультурний» [4]. Безумовно в сучасній українській сміховій культурі також представлені ці два рівні, але здебільшого в даній проблемі нас цікавить не психофізіологічний, а соціокультурний рівень, де простежуються елементи антитоталітаризму, оскільки соціокультурний сміх виникає як засіб подолання суперечностей.

Беручи до уваги деякі сучасні українські сміхові шоу: «95 квартал», «Дізель-шоу», «Мамахохотала шоу», «Вар'яти» слід зауважити, що маючи ознаки двох вищезазначених рівнів, все ж таки існують значні відмінності в переважанні в шоу того чи іншого рівня. На нашу думку, домінантою в двох останніх є психофізіологічний рівень, більша наближеність до соціокультурного рівня притаманна двом першим шоу. Умовно можемо поділити сміхову шоу культуру на чисто маргінальну і маргінально-міську. Створюючи сміховий «антисвіт» ними використовуються різні проблемні поля. Але в усіх випадках простежується «перевертання знакових маркерів пануючої культури» [4], прагнення виразити власне Я, це може бути витлумачене як антитоталітарний аспект.

Вагомість сміхової культури в соціокультурному просторі створює «парадокси антисвіту», коли реальність настільки заперечується і не сприймається, а прагнення приналежності до цього заперечення стає єдиною можливим способом подальшого існування, антисвіт сміхової культури починає сприйматися як рятівний і реальний, істинний, вільний. В людській свідомості відбувається «зсув понять», сподівання стирають межі між світом реальним і світом бажаним, який промальовується сміховою культурою. Людина дезорієнтується, відчай і заперечення призводить до політизації сміху, вдавання бажаного за дійсне. Архаїчний сміх-плач перетворюється на сміх-сором [5], таку думку проголошує О. Покальчук аналізуючи сміхову культуру по-українськи.

Сучасна українська сміхова культура отримала карт-бланш, це з одного боку можливість здійснювати медіацію з величезною кількістю людей (мас-медіа, масові комунікації), з іншого – практично повна свобода вибору теми. При чому сучасні технології передачі інформації дають можливість не тільки урізноманітнити форми функціонування сміхової культури, наприклад як активне використання знакової природи передачі інформації через мас-медіа, а і підсилити соціальну значимість сміхової культури, використовуючи інтегруючий фактор сучасного соціуму. В свою чергу ефект прагнення об'єднання у групи накладаючись на інтегруючий фактор соціуму робить сучасну сміхову культуру в двічі потужнішою соціальною рушійною силою.

Погоджуючись із точкою зору Л.Карасева [3], що поділяє сміх на: «архаїчний, чи сміх тіла, «сміх радості» та більш пізній – сміх розуму, пов'язаний з функціонуванням людського розуму, що навчився бачити парадокси», зазначимо, що саме робота людського розуму і свідоме прагнення до свободи, що притаманні сміховій культурі дають можливість оживляти антитоталітарні аспекти української сміхової культури. Вона стає носієм інваріативних спроб подолання проявів посттоталітаризму в українському соціокультурному просторі.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С.С. Бахтин, смех, христианская культура // М.М.Бахтин как філософ. – М.: Наука, 1992.
2. Бахтін М. Творчество Франца Рабе и народная культура средневековья и Ренесанса. – М.: Худ. Лит., 1990.
3. Карасев Л.В. Философия смеха. – М., 1997.
4. Панкова Л.О. Сміхова культура України в контексті сучасних трансформаційних процесів. – Дисертація на здобуття наук. ступ. к. філос н. 09.00.03. – соціальна філософія і філософія історії. – ХНУ ім. В.М. Каразіна. – Харків, 2007. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/culture/00439309_0.html
5. Покальчук О. Посміховисько, або Про сміхову культуру по-українські. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/posmihovisko,_abo_pro_smihovu_kulturu_po-ukrayinski.html